

Гуменна Докія Кузьмівна

Життя та творчість

Народилася Докія Гуменна 23 березня 1904 р. в с. Жашкові Таращанського повіту на Київщині (нині Черкащина); закінчила двокласну школу, рік провчилася у Звенигородській гімназії. У 1920 р. вступила до новоутвореної педагогічної школи в Ставищі. Викладав там автор двох поетичних збірок Дмитро Загул, який і пробудив потяг у Докії Гуменної до літератури. Навчаючись у 1922—1926 рр. на літературно-лінгвістичному факультеті Київського ІНО, Д. Гуменна видруковує в журналах свої перші невеликі оповідання, входить до спілки селянських письменників "Плуг".

У 1928 р., напередодні колективізації, пресі було доручено показати читачам переваги колективного господарювання на прикладі вже діючих комун. Редакція журналу "Плуг" відрядила у південні райони України свого спеціального кореспондента Докію Гуменну. Заручившись правом писати "повно й правдиво, як чула й бачила", вона вирушила на Дніпропетровщину, Запоріжжя, а потім і на Кубань, де тоді ще переважало українське населення. Наслідком докладного вивчення життя того регіону став цикл нарисів "Листи із Степової України" (Плуг. 1928—1929) та "Ех, Кубань, ти Кубань, хлібородная" (Червоний шлях. 1929). Ці нариси стали злетом і трагедією письменниці на першому, довоєнному, етапі творчості.

Описуючи працю в комунах, технічне зростання села, захоплюючись мальовничими наддніпрянськими пейзажами, авторка уже в першому "листі" з берегів над Кодацьким порогом відверто висловилася: "Тут, на камені, якось не віриться, чи була революція, чи ні. І невже вона відбилася на селі тільки тими облігаціями, викачкою хліба, самообкладанням, прокльонами... Селянське господарство занепадає, руйнується... Яка кому користь від цього? А тут ще й привид голоду..." (Плуг. 1928. № 10).

На таку "ідеологічну невитриманість" реакція була блискавичною. Уже в № 11 журналу "Критика" А. Хвиля у "Нотатках про літературу" процитовані слова назвав "безпорадними рядками куркульського відчаю". Тут же було зроблено суворий докір і редакції "Плуга", яка підпала під "буржуазні впливи". Заключним акордом цієї кампанії прозвучала згадка про нарисовця на XIV партійній конференції Київщини у доповіді генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора серед таких "націоналістичних" імен, як Д. Донцов, С. Єфремов.

Не прийнята до новоствореної Спілки письменників України, фактично, позбавлена можливості друкуватися, Докія Гуменна мусила працювати секретаркою, стенографісткою у київських установах, виїздила в археологічні експедиції. Все це згодом знайшло відображення у творах, які письменниця змогла написати, емігрувавши 1943 р. до Львова, потім до Австрії, Німеччини, а з 1950 р. переїхавши на постійне проживання до США.

З чималого доробку Докії Гуменної виокремимо лише ті провідні твори, що стали помітним надбанням української прози в діаспорі й становлять своєрідний внесок до

загальноукраїнського процесу. Це тетралогія "Діти Чумацького шляху" (1948-1951), епічна хроніка "Хрещатий Яр" (1956) та історіософічний "Золотий плуг" (1968). Виокремлюємо ці романи з кількох причин. По-перше, тому, що в цілному прочитанні вони дають епічну картину української суспільності протягом першої половини ХХ ст. По-друге, написані в одному жанрі, названі твори різноманітні в сюжетно-композиційному та стильовому пошуках. А це, в свою чергу, дає привід літературознавцям до роздумів про традиції й модифікації реалізму в українській прозі повоєнного часу, у тій прозі, котра не була політично заангажована, отже, розвивалася цілком органічно.

Чотири романи тетралогії — з досить прозоро символічними назвами: "У запашних полях", "Брами майбутнього", "Розп'яте село" та "Ніч" — це чотири мозаїчні картини, що відбивають соціальну еволюцію української нації від кінця ХІХ ст. до 30-х років ХХ століття. Письменниця, не скута врешті ніякими ідеологічними догмами, явила розквіт свого обдаровання в багатоплановому, композиційно ускладненому творі, насиченому ліричними пейзажами, щедрими монологами й полілогами, драматичними, а то й трагічними ситуаціями.

Читачі постають свідками життя трьох поколінь цікавих родин з села Дрижиполя на Київщині (де "колись поле дрижало від славної битви українського козацтва з ляхами й татарами"). Найстаріші Сарголи, Осташенки, Нечіпаї — це працюючі хлібороби, в жилах яких, проте, ще інколи спалахує бунтівлива козацька кров. Друге покоління зазнало впливів промислового капіталу, пройшло крізь гарт першої світової війни, двох революцій (1905 та 1917 років), однак полишало цей світ в непевності за завтрашній день: надто все було розкиданим, ламалися старі традиції й мораль, зневажалася релігійна віра...

Третє покоління, народжене на початку ХХ ст., входило в життя з ідеєю, "щоб краще в світі жилося". Школярами та підлітками сприйняли вони революційні події лютого 1917 року, становлення Української Народної Республіки. І хоча то була коротка героїчна доба національного відродження, вона залишилася принциповим критерієм у житті Тараса Сарголи, Костя Нечіпая, Серафима Кармеліти — чиї долі й стали розлогим сюжетом трьох наступних романів тетралогії. Ці книги — оптимістично-трагедійної тональності, як і доля головних героїв.

А в загальному підсумку — крах матеріального й духовного. Крах сподіванок на відродження нації. Крах людини як особистості: чи то хлібороба, чи творця художнього слова. Мабуть, уперше в українській прозі було розгорнуто таку панораму реальної дійсності 30-х років. А читач сам уже приходив до висновку про вирок тій системі, котра доводить народ до зубожіння й виродження. Хоча тетралогія вивершується не безнадійним фіналом. На останніх сторінках заявляє про себе наймолодше покоління, що приходить на зміну тим, хто "втратив ілюзії". Образ романтичної Мальвіни сприймається як золота нитка сподівань про невмирущість нації з такою глибинною історією й потужним духовним потенціалом.

Проте й наймолодша генерація зазнала своєї трагедії, опинившись невдовзі поміж

двох тоталітарних сил: сталінізму й фашизму. Цьому Докія Гуменна присвятила роман "Хрещатий Яр" — досить докладну хроніку окупації Києва фашистськими загарбниками в 1941—1943 рр. Твір можна назвати художньо-документальним, бо на широкому тлі мистецького відтворення подій раз у раз натрапляємо на епізоди, ситуації, вчинки з таким оригінальним забарвленням, яке можливе лише внаслідок безпосереднього сприйняття тих реалій. (Неважко побачити в образі центрального персонажа Мар'яни Вересоч саму авторку, яка лишилася в окупованому Києві і вела свій щоденник.) Саме такими деталями, особливо ж без ідеологічного камуфляжу, притаманного численним радянським творам близької тематики, роман чи не найбільше й засвідчує свою неординарність.

Однак було б очевидною помилкою, коли б про Докію Гуменну склалось враження як про автора творів лише соціального спрямування. Прагнення до морально-психологічного розкриття характерів відчувалося і в розглянутих вище романах. Але є в письменниці твори, де поетика вочевидь зосереджена саме в цьому аспекті, проте не позбавляє оповідь суспільного тла. Серед романістики це найвиразніше відчувається в "Золотому плузі" — своєрідних монологів двох близьких душ, які так і не змогли, в рамках твору, почути одна одну. Тут маємо досить оригінальний сюжет: молода літераторка Гаїна Сай та студент-історик Микола Мадій лише поглядами в читальному залі бібліотеки зав'язали між собою ефемерну нитку кохання. Боячись розчарувань, ні він, ні вона за кілька місяців такого спілкування не наважуються ступити бодай крок далі, хоча в душі прагнуть це зробити.

Проте в підсумку маємо досить своєрідну спробу показати складні тридцять років в стилі монологічної сповідальної прози. Докія Гуменна цілком справилася з таким завданням. Цьому сприяло, очевидно, і те, що напередодні, у 50-х роках, вона видала схожу за проблемами й не менш складну композиційно повість "Мана", яку Ю. Шерех високо оцінює як зразок камерної прози, що свідомо цурається зовнішніх ефектів. Щоправда, критика закидала письменниці відсутність тут "простору й часу". Можливо, саме тому авторка тепер це враховувала в романі. Та, хоч би як там було, але і "Мана", і "Золотий плуг" засвідчують, що Д. Гуменна досить добре володіла різними жанровими формами, лишаючись незмінно на реалістичних засадах світосприймання.

Ці засади позначились на циклі історіософічних та міфологічних творів, до яких частково можна зарахувати й уже згаданий роман "Золотий плуг" (епізоди вивчення Мадієм давньої Скіфії). До цього ряду можна віднести роман ідей "Епізод із життя Європи Критської" (1957), повісті-казки "Велике Цабе" (1952), "Благослови, Мати!" (1966), "Родинний альбом" (1971), в яких письменниця, покладаючись на сумлінне вивчення найрізноманітнішої наукової літератури, робить свої художні відкриття на предковічних дорогах українства — від доби палеоліту до сучасності. "Докія Гуменна, як мистець-дослідник, як психолог і візіонер зуміла відтворити дух і провідне місце української людини, відшукати якнайглибші джерела її історичного існування і тим поглибити історичне буття нашого народу", — писав три десятиліття тому про названий цикл Г. Костюк (Сучасність. 1975. № 4). Згодом підтвердженням цьому стали

нові твори "Минуле пливе в майбутнє" (1978) та "Небесний змії" (1982).

Варто згадати й жанр художнього нарису, з якого Докія Гуменна починала свій творчий шлях наприкінці 20-х років і який продовжувала в еміграційних подорожах (збірки "Багато неба", "Вічні вогні Альберти"). Окремої розмови заслуговує двотомник автобіографічних спогадів "Дар Евдотеї. Іспит пам'яті" (Торонто, 1990), присвячений київському періоду життя письменниці, яким і завершився її творчий шлях.

Померла Докія Кузьмівна Гуменна 4 квітня 1996 року у Нью-Йорку. Похована на українському православному цвинтарі в Саут-Баунд-Бруці, штат Нью-Джерсі.